

ОЛЕНА ЄВЛАНОВА
(Полтава)

ВАЖКОВИХОВУВАНІСТЬ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК РЕАБІЛІТАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Важковиховуваність представлено як проблему реабілітаційної педагогіки. Проаналізовано причини виникнення «важких» підлітків і засоби подолання цього явища.

Ключові слова: реабілітація, реабілітаційна педагогіка, соціальна реабілітація, школи соціальної реабілітації, девіантність, делінквентність.

Глибока економічна та соціальна криза в нашому суспільстві, недосконалість законодавства, соціальна дезадаптація, криза духовності, падіння моральних цінностей, ослаблення внутрішньородинних зв'язків, зростання соціального сирітства сприяють росту підліткової злочинності та безпритульності. У суспільстві гостро стала проблема організації соціального виховання та перевиховання підлітків. Важливого значення набуває виховання з раннього дитинства свідомих громадян із високим рівнем освіти і культури. Лише виховані люди з соціально цінними якостями здатні створити та зберегти патріотичну самосвідомість, піклування про наступне покоління та багато іншого, без чого неможливе існування правової демократичної держави і громадянського суспільства.

Педагоги і громадські діячі майже постійно були стурбовані цією проблемою. Серед їхніх праць виділити такі напрями: педагогічні основи ресоціалізації злочинців (О. Беца, В. Кривуша, Г. Радов, В. Синьов), перевиховання неповнолітніх засуджених в умовах виховно-трудова колоній (І. Башкатов, П. Вівчар, С. Горенко, В. Кривуша, В. Кудрявцев, В. Синьов), профілактика правопорушень неповнолітніх (Ю. Александров, І. Дегтярьов, В. Оржеховська, В. Тарарухін). Розв'язанням цих питань на сьогодні займаються і ті фахівці, які перебувають у безпосередньому контакті з «важкими» підлітками. Це соціальні педагоги, місією яких є перевиховання, перенавчання неповнолітніх, надання їм допомоги в соціальному і моральному плані.

В основному робота з неповнолітніми правопорушниками проводиться в загальноосвітніх школах та професійних училищах соціальної реабілітації, що є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання та підпорядковуються спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у галузі освіти і науки. До цих закладів можуть направлятись особи, які вчинили злочин у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. На сьогодні в Україні налічується 13 шкіл соціальної реабілітації для дітей від 11 до 14 років та 3 професійних училища соціальної

реабілітації (два – для хлопців і одне – для дівчат) для дітей віком від 15 до 18 років. У цих закладах здійснюється педагогічна реабілітація в комплексі з психологічною і соціальною під час навчально-виховного процесу.

Зауважимо, що педагогічна реабілітація спрямована на подолання виявлених порушень поведінки, які суперечать уявленням про нормальний перебіг діяльності і спілкування підростаючого покоління. У своїй монографії В. Шпак пропонує такі визначення реабілітації та реабілітаційної педагогіки: «Реабілітація – процес відновлення здібностей дитини до нормальної поведінки та розвитку шляхом цілісної організації її життєдіяльності», «педагогічна реабілітація є процесом, у ході якого застосовується система методів і засобів педагогічної взаємодії, що дозволяють відновити тимчасово порушені або втрачені здібності дитини до нормальної поведінки і розвитку завдяки цілісній організації всієї її життєдіяльності. Усилу того, що вона здійснюється в ході тривалих і систематичних педагогічних впливів, педагогічну реабілітацію подекуди ототожнюють із перевихованням» [5, с. 13]. Інший дослідник, В. Вугрич [2, с. 102], розглядає можливості педагогічної реабілітації як процесу, що включає відповідні установки, організаційно-педагогічні засоби, методичні прийоми, метою яких є подолання певних відхилень у вихованні, негативних стереотипів, які через об'єктивні причини склались у свідомості й поведінці дітей, відновлення їх зв'язків із соціальним середовищем та формування якісно нових стереотипів, створення необхідних умов для їх саморозвитку та самовиховання.

Слід зауважити, що реабілітаційна робота з неповнолітніми правопорушниками у закладах соціальної реабілітації потребує комплексного підходу, який поєднує педагогічну, соціальну і психологічну реабілітацію. Заклади соціальної реабілітації є закритими типами закладів, у яких за вихованцями здійснюється постійний педагогічний контроль, і межі яких діти не можуть залишати самотійно, що зумовлено об'єктивними чинниками. До загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації направляються за рішенням суду неповнолітні віком від 11 до 14 років, а до професійних училищ соціальної реабілітації віком від 14 до 18 років.

Неповнолітніх тримають у зазначених школах і професійних училищах соціальної реабілітації в межах установленого судом терміну, але не більше трьох років. Основними завданнями загальноосвітніх шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації є: створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги; забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту в умовах постійного педагогічного режиму. Основна мета роботи загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації дітей є запобігання розвитку різних форм асоціальної та аморальної поведінки учнів, формування особистості, ліквідація прогалин у знаннях учнів та покращення якості їх знань, підвищення рівня їх громадської та національної самосвідомості.

Складаючи програму роботи вище зазначених закладів, на думку директора Фонтанської загальноосвітньої школи соціальної реабілітації (Одеська область) В. Баранова, слід урахувувати різні рівні підготовки учнів, а саме: на освітньому рівні виявляється значна навчальна занедбаність дітей. Здебільшого вони відстають від своїх однолітків в інтелектуальному розвитку на 2-3 роки. Також серед учнів шкіл соціальної реабілітації є і така категорія учнів, які або не ходили в загальноосвітню школу взагалі, або не відвідували її більше 2-3 років. Це, у свою чергу, призводить до

затримки психічного розвитку через тривалу відсутність розумових занять. У таких дітей є проблеми з пам'яттю та увагою, їм складно запам'ятовувати терміни з навчальних предметів. Їхня мова примітивна, не розвинена, малий словниковий запас, який в основному складається з конкретної лексики, майже не вживаюся абстрактні поняття. Подібні труднощі заважають дитині повною мірою оволодіти навчальним матеріалом. Вони зовсім не готові до роботи на уроці за шкільним режимом, такі діти швидко перевтомлюються, у них спостерігається нервовість, яка часто призводить до істерії.

Незадовільним є і стан здоров'я та рівень фізичного розвитку. Через життя на вулиці та в умовах постійного стресу ці діти переважно страждають на різні види нервових захворювань, та майже всі вони входять до групи ризику захворювання на туберкульоз.

Помічено, що життя поза суспільством призвело до того, що діти майже не вміють устанавлювати відносини з однолітками. Діти з девіантною та делінквентною поведінкою не мають навичок сімейних відносин. Це діти, яких не навчили взаємодіяти з протилежною статтю, що призвело до викривлення міжстатевих взаємин із характерним виявом різного роду збочень. Неповнолітні правопорушники мають як низьку загальну культуру, так і низьку культуру поведінки. Їм притаманна духовна спустошеність, примітивність потреб, відсутність умінь культурно організувати своє дозвілля на фоні недостатніх умов для творчого розвитку. Це, у свою чергу, призводить до хронічної депресії та нудьги.

Зазначимо, що в м. Харків функціонує загальноосвітня школа соціальної реабілітації, яка є державним навчально-виховним закладом. Заклад організований відповідно до статуту, прийнятого на загальних зборах колективу школи соціальної реабілітації. На даний час у ньому перебуває 16 вихованців, з яких мешканців м. Харків та Харківської області – 5, а з інших областей України – 11 дітей.

Виховна робота базується на положеннях методики використання виховного потенціалу дитячого колективу А. Макаренка – виховання в колективі та через колектив, збереження і розвиток традицій закладу. Основна увага приділяється національно-патріотичному, правовому, художньо-естетичному, екологічному вихованню, формуванню здорового способу життя, індивідуальній роботі, організації учнівського колективу. З дітьми працює практичний психолог, який регулярно проводить індивідуальні та фронтальні бесіди корекційного змісту.

У Балахівській школі соціальної реабілітації, що розташована в Кіровоградській області навчається 68 підлітків. За словами директора школи О. Скориніна, у цьому навчальному закладі перебувають хлопці з Кіровоградської, Харківської, Дніпропетровської, Вінницької та Хмельницької областей, які скоїли крадіжки, пограбування, гвалтування, убивства та вживали наркотики. У більшості випадків це сироти або діти з так званих неблагополучних сімей. Лише 10-15 % цих дітей можна вважати здоровими фізично й психічно (хоча цей показник кардинально не розходиться з аналогічним показником у звичайних загальноосвітніх навчальних закладах). Усі до одного – курили, уживали алкоголь або нюхали клей, майже не відвідували загальноосвітні заклади, не вміли писати і читати.

За словами О. Скориніна, основним принципом у роботі з такими дітьми повинно бути не навчання, а виховання. Тому саме педагогічний досвід А. Макаренка взяли на озброєння в Балахівській школі. З 1991 року педагогічний процес школи розбудовується шляхом гуманізації взаємодії вихователів і вихованців. Тут спробували створити умови, за яких як учні, так і викладачі почувують себе комфортно, захище-

но, що для таких дітей дуже важливо. У школі працює система учнівського самоврядування: обирають командирів класів, які керують колективом і з рекомендації яких усім учням виставляють оцінки за поведінку. Відповідно, існує змагання класів – за успіхами в навчанні, поведінці, праці. Крім того, учні кожного класу входять до складу комісії: санітарної, навчальної, бібліотекарської, трудової, господарської та шкільної, а рішення цих комісій (звичайно, за участі вихователів) є керівництвом до дії. Уважаємо, що в іншому випадку система не спрацювала б. Ці діти дуже гостро реагують на будь-яку нещирість у ставленні, фальш.

Не менш важливе, ніж самоврядування, є трудове виховання. Тут діють за принципом: відпочинок – зміна форми діяльності. Власна садиба розташована на території 26 гектарів, де вихованці вирощують картоплю, квасолю, огірки, соняшник та інші овочі. Є квітник, виноградник, свиноферма. Учні працюють на себе і за кращі результати класи восени отримують нагороду. Це може бути екскурсія чи нові меблі у класне приміщення.

Отже, з вищезазначених причин реабілітаційна робота з такими дітьми у загальноосвітніх школах та професійних училищах соціальної реабілітації виявляється не тільки надзвичайно складною, але й потребує комплексного підходу, який би поєднував педагогічну, психологічну, соціальну і, за необхідності, медичну реабілітацію. Усе це повинен урахувати у своїй роботі кожен педагог, який працює в цих закладах. Потрібно також узяти до уваги, що соціальна реабілітація – це процес поновлення соціально значущих навичок або формування нових. У деяких випадках необхідно оновити навички спілкування або сформувати нові, також можна говорити про формування навичок навчальної праці, забезпечення засвоєння дітьми певних знань та вмій. Слід пам'ятати, що основною метою роботи закладів соціальної реабілітації для неповнолітніх правопорушників є профілактика антисуспільної поведінки, організація їхньої праці, відпочинку та навчання, допомога у виході з кризового стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов В. В. Загальноосвітні школи соціальної реабілітації / В. В. Баранов // Безпека життєдіяльності. – 2004. – № 8. – С. 35–40.
2. Вугрич В. П. Школи-інтернати і проблеми педагогічної реабілітації дітей / В. П. Вугрич // Нові технології навчання. – К., 2003. – Вип. 35. – С. 101–109.
3. Сильов В. М. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. М. Сильов // Дефектологія. – 2004. – № 2. – С. 35–40.
4. Тищенко Е. Социально-педагогическая составляющая реабилитации осужденных / Е. Тищенко // Социальная педагогика. – 2003. – № 1. – С. 73–76.
5. Шпак В. П. Реабілітаційна педагогіка : навч. пос. / В.П. Шпак – Полтава : АСМІ, 2006. – 328 с.

Елена Евланова

ТРУДНОВОСПИТУЕМОСТЬ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ КАК РЕАБИЛИТАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА И ПУТИ ЕЕ РЕШЕНИЯ

Трудновоспитуемость рассматривается как проблема реабилитационной педагогики. Анализируются причины появления «трудных» подростков, методы и средства борьбы с этим явлением.

Ключевые слова: реабилитация, реабилитационная педагогика, социальная реабилитация, школы социальной реабилитации, девиантность, делинквентность.

Elena Evlanova

PROBLEM CHILDREN OF THE RISING GENERATION AS THE REHABILITATION PEDAGOGICAL PROBLEM AND WAYS OF ITS DECISION

This article deals with such problem of rehabilitation as hard youngsters. The reasons of appearance of young delinquents, ways and means of dealing with this phenomenon are analysed.

Key words: rehabilitation, rehabilitation pedagogics, social rehabilitation, Schools of social rehabilitation, deviancy, delinquency.

Одержано 5.02.2009 р., рекомендовано до друку 6.04.2009 р.

УДК 37.018.32:613-058.5

ТАМАРА ДЕНИСОВЕЦЬ
(Полтава)

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СОЦІАЛЬНО ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ В УМОВАХ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

Визначено особливості педагогічного впливу на соціально занедбаних дітей, зокрема, з метою формування передумов для свідомого вибору ними здорового способу життя, конкретизовано умови та засоби організації педагогічної взаємодії з дітьми, які зазнали негативного соціального досвіду.

Ключові слова: соціально занедбані діти, індивідуальний підхід, педагогічний вплив, виховання, здоровий спосіб життя.

Кризи, що відбуваються в політичному, економічному, культурному житті України впродовж останнього десятиріччя, справляють негативний вплив на формування свідомості молодшої генерації українців. Особливо це стосується дітей, які зростають у соціально несприятливих умовах, тобто таких, коли їх найближче середовище не тільки не допомагає їхній оптимальній соціалізації, а й дезорієнтує дітей і молодь, штовхає до прийняття антигуманних цінностей.

Значна чисельність українських дітей на сьогодні виховується у школах-інтернатах. Більшість із них на момент оформлення до цього закладу мають негативний соціальний досвід, що наклав помітний відбиток на проектування дитиною свого життя в найближчі моменти й у віддаленому майбутньому. Дуже часто це стосується ставлення її до самої себе, до свого здоров'я.

Проблема виховання соціально занедбаної дитини на сьогодні розглядається науковцями в кількох взаємопов'язаних ракурсах: з'ясування генезису соціальної занедбаності та шляхів її профілактики (В. Бондар, І. Дьоміна, А. Капська); вивчення симптомів соціальної занедбаності та можливостей її усунення (В. Баженов, Р. Павелків, М. Чубінідзе); реабілітація соціально занедбаних дітей (В. Глазиріна, Л. Кутор-